

Nationell identitet och multikulturalism inom framtidens integrationspolitik?

Om vad som framträder när folkpartiets förslag till
integrationsprogram sätts i fokus

Abstract

National identity, multiculturalism and invisible norms are three conceptions focused on in this essay. They are discussed and analysed with the purpose of deepening the understanding of their meaning. Further on they become instruments in a study of the Liberal Party's proposal for new politics of integration. My ambition is to distinguish signs of a Swedish national identity in this proposal and to interpret the party's relation to multiculturalism.

The method of this essay comprises partly a literature study and partly a qualitative analysis of text.

My discussion and analysis ended in an understanding of national identity and multiculturalism as complex and interrelated conceptions. I found parts of a Swedish national identity in the value of working, in the fear of the cultural unknown and of eventual anti Swedish culture, in the idea of Sweden as the best country in the world considering gender equality and in the strong defence for the Swedish language. Multiculturalism is understood by the Liberal Party more in terms of limited tolerance and human rights than group specific treatment.

Keywords: national identity, multiculturalism, invisible norms, politics of integration, the Liberal Party

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställning	1
1.2	Metod.....	2
1.3	Material.....	4
2	Integration	5
2.1	Integrationsbegreppets innebörd.....	5
3	Teoretiska perspektiv	7
3.1	Nationell identitet	7
3.1.1	Från primordiala till moderna perspektiv på nationell identitet	8
3.1.2	Politisk modernism – om att skapa nationens identitet	8
3.1.3	Sociokulturell modernism - kulturella faktorer viktigare	10
3.1.4	Nationell identitet på etnosymboliska grunder.....	11
3.1.5	Nationell identitet inom integrationspolitiken.....	11
3.2	Multikulturalism	12
3.2.1	Tolerans som ett multikulturellt perspektiv.....	12
3.2.2	Minoriteters rättigheter som multikulturellt perspektiv.....	13
3.2.3	Mänskliga rättigheter ur ett multikulturellt perspektiv.....	14
3.3	Osynliga normer	15
4	Integrationspolitik.....	17
4.1	Arbete	17
4.1.1	Nationell identitet, multikulturalism och osynliga normer.....	18
4.2	Jämlikhet och icke-diskriminering	20
4.2.1	Nationell identitet, multikulturalism och osynliga normer.....	20
4.3	Grupprättigheter.....	21
4.3.1	Nationell identitet, multikulturalism och osynliga normer.....	22
4.4	Jämställdhet	23
4.4.1	Nationell identitet, multikulturalism och osynliga normer.....	23
4.5	Svenska språket	24
4.5.1	Nationell identitet, multikulturalism och osynliga normer.....	25
4.6	Utbildning.....	26
4.6.1	Nationell identitet, multikulturalism och osynliga normer.....	27

4.7	Bostadssegrering.....	28
4.7.1	Nationell identitet, multikulturalism och osynliga normer.....	28
5	Slutsatser.....	30

1 Inledning

Sverige är idag ett land med många olika etniska och kulturella grupper, vilket innebär att integrationspolitiken ständigt sätts i fokus. Många är de som har starka åsikter kring hur invandrare ska förhålla sig till det svenska samhället och hur samhället ska förhålla sig till invandrare. Integrationspolitisk debatt engagerar och berör följaktligen de flesta människor i Sverige.

Integrationsbegreppets normativa innebörd diskuteras utifrån perspektiv som antingen framhäver invandrarens rättigheter eller belyser samhällets rätt att ställa krav på den som invandrat. Vissa argument värnar om en stark svensk nationell identitet, medan andra tyder på en mer multikulturalistisk inställning.

Multikulturalism och nationell identitet är båda begrepp som ter sig komplexa och möjliga att tyda på ett flertal sätt. Spänningen mellan begreppen avspeglar sig följaktligen i diskussionen kring vad integration bör innebära. Att studera dem närmare är således relevant för att kunna förstå den integrationspolitiska debattens innehåll. Då kan det även bli möjligt att urskilja vad den svenska identiteten består i och vad multikulturell hänsyn kan vara i det svenska samhället.

1.1 Syfte och frågeställning

Dagligen uttrycks tankar om invandrare som hot i det svenska samhället medan många istället upprörs över att invandrare hotas och diskrimineras. En väl fungerande integrationspolitik är önskvärd, så att människor kan erbjudas bästa möjliga förutsättningar till ett bra liv och så att alla kan respektera varandra och leva tillsammans. Det fodrar integration av både människor med invandrarbakgrund och de med svenskt ursprung. Intressant blir därför att studera integrationspolitik utifrån en undran om vad det är som invandare respektive svenskar ska integreras till. Med andra ord hur den svenska identiteten och en multikulturalistisk inställning till invandrare kan framställas.

Integrationspolitik är dock ett enormt område. Därför väljer jag att avgränsa min studie genom att fokusera på folkpartiets aktuella förslag till integrationsprogram, *"Bryt utanförskapet"*, som offentliggjordes i början av mars 2005 och som kommer att tas upp för beslut vid partiets landsmöte i augusti. Skriftens innehåll har väckt stor uppmärksamhet såväl inom som utanför partiet och har skapat debatt i media. Detta förslag till integrationsprogram är intressant då det kan ge en vägledning med avseende på vart framtidens integrationspolitik kan vara på väg, ifall att det blir regeringsskifte efter nästa års val och folkpartiets möjligheter att påverka integrationspolitiken ökar.

Avsikten är att studera folkpartiets idéer närmare och i viss mån också relatera dem till dagens regeringspolitik, för att sedan kunna säga något om vad som utmärker partiets idéer om integration. Min intention är därefter att försöka urskilja tecken på svensk nationell identitet och undersöka hur begreppet multikulturalism tolkas. För att möjliggöra en djupare analys av nationell identitet, multikulturalism och folkpartiets integrationspolitik tror jag att det även är nödvändigt att problematisera mitt resonemang utifrån tankar om att det existerar förgivettagna och därmed osynliga normer i vårt samhälle. Dessa normer kan försvåra integration och gemenskap, vilket innebär att en medvetenhet om sådana normers existens är nödvändig för att nå djupare kunskaper på integrationsområdet.

Syftet med uppsatsen är att studera folkpartiets förslag till integrationspolitik för att kunna urskilja tecken på nationell identitet och uppmärksamma hur begreppet multikulturalism tolkas. I syftet finns också en ambition att problematisera nationell identitet och multikulturalism utifrån tankar om osynliga normer i samhället.

Frågeställningen blir följande:

Hur framträder svensk nationell identitet och hur kan multikulturalism tolkas i folkpartiets förslag till integrationspolitik?

1.2 Metod

Uppsatsens närmaste kapitel kommer att ge en kort bakgrund till vad integration kan innebära och vilka olika betydelser som kan läggas i en sådan idé.

Därefter följer en litteratur- och artikelstudie av de begrepp som kommer att utgöra uppsatsens teoretiska utgångspunkter. Avsikten är att grundligt belysa hur nationell identitet, multikulturalism och osynliga normer kan förstås. Genom att på så sätt lyfta fram begreppens mångtydighet möjliggörs även ökade kunskaper kring olika problematiker som kan förknippas med integrationspolitik. Målsättningen blir därmed att med hjälp av litteratur och artiklar vidga och fördjupa förståelsen av dessa teoretiska utgångspunkter, för att göra dem till bättre redskap då jag sedan studerar folkpartiets förslag till integrationspolitik.

I min strävan efter att urskilja nationell identitet och tolka multikulturalism i folkpartiets integrationspolitiska förslag kommer jag att metodologiskt utgå ifrån kvalitativ innehållsanalys då materialet angrips. För att undvika att resonemanget i slutänden enbart får en deskriptiv prägel kommer denna form av textanalys att utföras med ett kritiskt förhållningssätt, då en djupare analytisk karaktär kan nås.

Innehållsanalys kan användas för att urskilja allmänna samhällsliga värderingar i den skrivna texten. Vanligen har metoden en kvantitativ form då till exempel argument i en text räknas. Den blir istället kvalitativ då mer kvalificerad tolkning

av företeelser i texten blir viktigare än att räkna företeelsernas frekvens.¹ En kvalitativ innehållsanalys handlar om att lyfta fram det väsentliga innehållet genom att studera såväl helhet som beståndsdelar, samt den kontext vari texten kan placeras. Syftet med analysen är att tydliggöra textens innebörd för att därmed kunna klargöra tankebanorna hos författaren som aktör i samhällsdebatten.² Min intention är således att, i integrationspolitisk text, studera förekomsten av företeelser som kan knytas till nationell identitet, multikulturalism och osynliga normer. Företeelsernas kvalitativa innebörd och tolkningar därutav framstår som det centrala för min studie.

Fördelen med kvalitativ innehållsanalys är att den kan utgöra en bra grund för att belysa samhällsvetenskapliga problem.³ Med ett kritiskt förhållningssätt blir det möjligt att urskilja samhälleliga konflikter och principer hos aktörer som utgör grund för sådana konflikter.⁴ Metoden verkar således relevant för att studera och begripliggöra problematik kopplad till integration och till debatten däromkring.

En svaghet med tillvägagångssättet är att ords innebörd kan variera mellan olika avsändare.⁵ Vad en person avser med en text kan skilja från vad en annan person skulle avse med en likadan text, trots att orden är desamma. Dessutom kan tolkningen av text skilja mellan olika betraktare på grund av skilda tidigare erfarenheter. Det är därför viktigt att uppmärksamma att människor kan uppfatta en text på skilda sätt.⁶ Jag är således medveten om att slutsatserna i min uppsats är uttryck för hur jag uppfattar avsändarens avsikter och styrs av hur mina tidigare erfarenheter påverkar mitt sätt att tolka. Som Lundquist menar blir då en tanke på intersubjektivitet viktig, att jag redogör för vad jag grundar mina slutsatser på, så att den som tar del av min uppsats kan förstå hur och varför jag har nått de aktuella slutsatserna. Det är dessutom viktigt att lyfta fram att valet av metod påverkar resultatet, då det inte finns några absoluta fakta som är oberoende av metoden.⁷ En annan författare och ett annat tillvägagångssätt skulle förmodligen fokusera på andra delar av integrationsdebatten och nå andra slutsatser.

Den kvalitativa innehållsanalysen har vidare en brist i och med att den fokuserar på vad som explicit uttalas, vilket innebär att det underförstådda och/eller uttalade hamnar i skymundan. Dock kan analysen av det tydliga och uppenbara leda till att även det outtalade kan urskiljas.⁸ Det är min förhoppning att kunna inkludera de osynliga normernas existens i integrationspolitiken, men även att problematisera utifrån dem för att belysa djupare svårigheter som präglar idéer om integration och integrationspolitik.

---

¹ Bergström & Boréus 2000, s 44-45, 49

² Esaiasson et al 2003, s 233-234

³ Bergström & Boréus 2000, s 34

⁴ Esaiasson et al 2003, s 235

⁵ Bergström & Boréus 2000, s 82

⁶ Esaiasson et al 2003, s 246

⁷ Lundquist 1993, s 119, 131-132

⁸ Bergström och Boréus 2000, s 46, 78

1.3 Material

Materialet för diskussionen kring uppsatsens teoretiska begrepp kommer huvudsakligen att utgöras av litteratur och vetenskapliga artiklar. Då det finns mycket forskning kring dessa begrepp, särskilt nationell identitet och multikulturalism, är min förhoppning att kunna lyfta fram de perspektiv som jag anser vara viktiga för att sedan diskutera och analysera integrationspolitik.

Dagens integrationspolitik kommer i denna uppsats att främst att utgöras av regeringens skrivelse *"Integrationspolitik för 2000-talet"* (Skr 2001/02:129). Skriften är relevant då den av Integrationsverket hävdas vara väsentlig för den integrationspolitik som förs i Sverige idag.⁹ Vidare kommer ett antal informationsdokument för allmänheten från Justitiedepartementet att studeras. För att bredda diskussionen kommer jag även att utgå ifrån några statliga offentliga utredningar kring integration.

Folkpartiets uppfattningar på integrationsområdet kommer att studeras i förslaget till integrationspolitiskt program *"Bryt utanförskapet"*. Även partiprogrammet och olika folkpartistiska faktablad kring integration kommer att fungera som källor.

Det bör understrykas att förslaget till integrationspolitiskt program just bara är ett förslag. Om det ska utgöra grunden för folkpartiets framtida åsikter och argument i debatt och politik avgörs vid landsmötet i augusti 2005. Det som talar emot ett ja är att stridigheter har uppstått inom partiet och att partiet har utmålats som främlingsfientligt i debatten, på grund av förslaget. Vad som däremot talar för ett ja är att det stödjer partiets uttalade inställning för en tuffare integrationspolitik. Jag ser programförslaget som relevant att studera närmare, men vill också betona att det inte har fullt stöd bland partiets medlemmar och att det därför är ovisst huruvida det kommer att bli en del av partiets officiella politik i framtiden.

I materialet görs inga närmare definitioner av vem som är invandrare och vem som är svensk. Därför avstår jag medvetet från att själv försöka göra sådana preciseringar, då definitioner av dessa ord följaktligen inte är av större relevans för just denna uppsats. Däremot ställer jag mig kritisk till varför inte gränsdragningen mellan invandrare och svensk, samt mellan dem med svensk bakgrund och utländsk bakgrund, inte diskuteras närmare i integrationspolitiskt material.

---

⁹ www.integrationsverket.se 050428

2 Integration

Integration betecknar en process som syftar till att alla människor i ett samhälle ska kunna leva tillsammans och erbjudas lika möjligheter till ett bra liv. Vad integration mer konkret bör innebära och hur vägen till målet ska nås råder det emellertid olika uppfattningar om.

2.1 Integrationsbegreppets innebörd

Integration kan ges betydelsen assimilering, vilket innefattar ett mål om att invandrare ska passa in i det mottagande samhället. Värden, normer och beteende måste stämma överens. Innan så är fallet betraktas människorna som mer eller mindre annorlunda och är därmed inte fullt accepterade.¹⁰

Assimileringspolitik kan innebära att staten direkt tvingar fram assimilering genom att exempelvis förbjuda kulturella yttringar, men vanligare är ett mer indirekt sätt där staten hävdas vara passiv och neutral inför kulturella skillnader. Att avstå från att främja sådana skillnader kan dock vara ett sätt, avsiktligt eller ej, att verka för att invandrare anammar majoritetskulturen.¹¹ Varför assimilering kan kritiseras beror på att det skapar ett samhälle där människor ges olika möjligheter att utforma sitt liv efter egen vilja. Det är majoritetskulturen som avgör vad som är normalt och som därmed formar de normer enligt vilka allt mäts. Med Youngs ord innebär det för invandrare att de kommer in i spelet efter att andra spel-deltagare redan har utformat reglerna.¹² Assimileringspolitik kan således tolkas som bekvämt för majoritetssamhället. Inga större uppoffringar eller förändringar krävs. För invandrare blir däremot omställningskraven stora.

Alternativet är en mångkulturell politik som bejakar grupp-specifitet. Då tillåts människor att hålla fast vid sin kultur, vilket kan betraktas som en mänsklig rättighet. Ett problem är dock att sådan politik med speciella rättigheter för grupper alltid är utpekande och därför kan bidra till att upprätthålla uppfattningar om invandrare som annorlunda, vilket innebär att politiken kan få en stigmatiserande effekt.¹³ Grupp-specifika åtgärder kan därför snarare motverka integration och ökad gemenskap mellan de olika befolkningsgrupperna i ett land. Men sådana åtgärder kan samtidigt vara förutsättning för att invandrare ska kunna nå lika rätt-

---

¹⁰ Young 1990, s 165

¹¹ Borevi 2002, s 33-38

¹² Young 1990, s 164

¹³ Borevi 2002, s 33, 37, 55

igheter och möjligheter som resten av befolkningen, vilket i sin tur ofta framställs som en förutsättning för integration.¹⁴ Hur en mångkulturell politik ska utformas är således en diskussion kring invandrargruppers specifika rättigheter och särbehandling som gynnsamt eller inte för sammanhållningen i hela befolkningen. En demokratisk och inkluderande samhällsgemenskap kan inte tillåta att människor lever helt på särskilda villkor och tillsammans i grupper avskärmade från resten av samhället. Samtidigt kan inte integrationstanken dras för långt, så att människor uteslutande förnekas att leva enligt enskilda önskemål och tillsammans med dem de känner samhörighet med.¹⁵ Denna balansgång utgör en central problematik för integrationspolitiken. Young försöker att illustrera en balans mellan den stora samhällsgemenskapens värde och varje människas rätt att leva tillsammans med dem han eller hon vill, genom att använda termen differentierad solidaritet istället för integration.¹⁶ Denna term framhäver väl syftet med mångkulturell politik – att alla människor lever i gemenskap, men ändå tillåts att utforma sitt liv på egen hand. Däremot kvarstår problemet med att finna en sådan balans i praktiken, ett problem som kräver många olika situationsspecifika lösningar.

Ofta framkommer integrationsförslag som blandar tankar om assimilering med mångkulturell politik. Rex menar exempelvis att invandrare ska förväntas att agera inom samhällets ramar, men i övrigt ges kulturell frihet.¹⁷ Vissa krav på konformitet ställs då, vilka kan utgöra förutsättningar för att människor ska kunna leva tillsammans. Samtidigt kan dessa krav alltid diskuteras som vara endast majoritetssamhällets bestämda utgångspunkter för fungerande samexistens. Vad som ska tillåtas utgöra legitima samhälleliga ramar kan argumenteras för och emot i det oändliga. Parekh förespråkar istället tankar på att lösa upp gränserna mellan vi och dom för att skapa ett nytt utrymme där dom kan inrymmas och bli del av ett nytt vi.¹⁸

Staten har slutligen en väsentlig makt att formulera integrationsbegreppets normativa innebörd. Dess roll är viktig för att främja känslor av rättvisa och gemensam tillhörighet. I ett multikulturellt samhälle är statens roll än viktigare då den utgör en källa till förenig och gemenskap, samt demonstrerar för befolkningen hur partikulära perspektiv bör hanteras.¹⁹ Syftet med integrationspolitik är att främja enhetskänslan hos befolkningen och därigenom uppfattningen om staten som en legitim makt. Bara då får staten makt att fatta bindande beslut och lösa konflikter. Om dess institutioner inte uppfattas som legitima av alla, så kan några människor annars ta lagen i egna händer.²⁰ Staten har således ett avsevärt intresse av en fungerande integrationspolitik.

---

¹⁴ Borevi 2002, s 308

¹⁵ Young 2000, s 216

¹⁶ Young 2000, s 221

¹⁷ Rex 1996, s 122, 155

¹⁸ Parekh 2000, s 204

¹⁹ Parekh 2000, s 209

²⁰ Parekh 1997; 2000, s 196

3 Teoretiska perspektiv

I detta kapitel kommer uppsatsens tre teoretiska områden att diskuteras närmare: nationell identitet, multikulturalism och osynliga normer. De är alla centrala för att bättre kunna förstå problematik förknippad med integrationspolitik.

3.1 Nationell identitet

Nationell identitet är en känsla av gemenskap hos en grupp människor. Parekh menar att en specifik nationell identitet konstitueras av idéer om vad för slags samhörighet den är, till exempel vad den står för, hur den fränksiljer andra och hur den har kommit att bli vad den är.²¹ Vad gemenskapskänslan grundas i utgör sedan kärnan av forskningsfältets oenighet. En mer utförlig definition av nationell identitet är således omöjlig att fastna vid då det finns ett flertal olika.

Jag uppfattar den svenska nationella identiteten som något svårpreciserbart. Petersson menar att svårigheten att definiera denna identitet kan kopplas till den kontextbundenhet, mångdimensionalitet och föränderlighet som utmärker alla former av identitet. En identitet är således inte något fast och beständigt, utan representerar istället ständigt pågående processer.²² Svårigheten att precisera kan vidare tyda på inslag av osynliga och förgivettagna normer.

Ur ett integrationspolitiskt perspektiv är nationell identitet intressant eftersom denna konstituerar det svenska som möter invandrare i Sverige. En ofta uttryckt politisk målsättning är att invandrare ska inkluderas i det svenska samhället och i den svenska gemenskapen. Diskuteras kan dock huruvida det är möjligt att tillägna sig en främmande nationell identitet, men också om det är önskvärt ur invandrarens perspektiv eller enbart uttryck för assimileringstankar.

Giroux menar att samhällets allt mer multikulturella sammansättning uppfattas av många forskare som hot mot den nationella identiteten.²³ Att värna om nationell identitet kan således vara uttryck för exkludering av invandrare. En möjlig lösning på detta problem är, enligt Borevi, att politiskt arbeta för att förändra den svenska kulturen i mindre etnisk riktning, då grunderna för utestängning kan minska.²⁴ Parekh menar på ett liknande sätt att den nationella identiteten måste definieras så att alla samhällets medlemmar kan inkluderas och accepteras som

---

²¹ Parekh 2000, s 30

²² Petersson 2003, s 36

²³ Giroux 1995

²⁴ Borevi 2002, s 38

lika mycket värda. Då blir samhörighet möjlig. Detta kan ske genom att identiteten lokaliseras i den politiska strukturen.²⁵ Sådana förändringar kan verka enkla att hävda, men svåra att genomföra. Att förändra det svenska samhället till ett samhälle på mångkulturell grund tar nämligen tid²⁶ och stöter på en hel del motstånd. Vad svensk identitet ska utgöras av tenderar följaktligen majoritetsgruppen att medvetet eller omedvetet ha största kraften att påverka. Om detta sker på grund av primordiala band, den politiska elitens styre, sociokulturell reproduktion eller kombinationer av dessa faktorer råder oenighet kring inom forskningsfältet.

3.1.1 Från primordiala till moderna perspektiv på nationell identitet

Med ett primordialt synsätt betraktas nationell identitet som något naturligt och inneboende i varje människa. Mer extrema uppfattningar menar att den nationella identiteten är beroende av biologiska blodsband, medan andra anser den vara inneboende i en gemensam kultur.²⁷ Kritiska tankegångar kring primordialism fokuserar på att nationell identitet hävdas vara viktigast framför andra identitetsformer, likaså på identitetens obefintliga förändringspotential.²⁸ En nationell identitet framstår följaktligen som förutbestämd och statisk. I dagens samhälle innebär en sådan primordial inställning stora hinder för inkludering och integrering av invandrare i det svenska samhället.

Historiskt sett uppkom senare moderna forskningsinriktningar som reaktion på primordiala uppfattningar om nationell identitet. De moderna perspektiven sammankopplar nationell gemenskap med industrialisering, kapitalism och nationalstatens framväxt. Tidsperspektivet sträcker sig således tillbaka till den franska revolutionens era. Moderna inriktningar som jag finner centrala för en integrationspolitisk diskussion är politisk och sociokulturell modernism.

3.1.2 Politisk modernism – om att skapa nationens identitet

Inom politisk modernism uppfattas den byråkratiska staten med dess makthavare som den nationella identitetens ursprung. Politiska initiativ, strategier och krafter styr vad som ska konstituera det nationella. Om och i så fall hur integrering av människor till en nationell gemenskap ska ske är mer eller mindre helt en fråga för de politiska makthavarna. Förändring av en nationell identitet är möjlig, men kan i princip bara ske då politiska mål eller sammansättning av makthavare förändras. Tre centrala forskare inom politisk modernism är Hobsbawm, Brass och Breuilly.

Hobsbawm betonar vikten av att den politiska och nationella enheten överensstämmer. En nationell identitet konstrueras därför ovanifrån, men kan inte förstås

---

²⁵ Parekh 2000, s 232-233

²⁶ Westin 2004, s 209

²⁷ Smith 1998, s 146, 151

²⁸ Özkirimli 2000, s 75, 79

till fullo utan att även befolkningen och dess reaktioner studeras.²⁹ De konstruerade värdena och normerna, traditionerna, sätts samman med ett historiskt förflutet för att på så sätt kunna användas som legitimerande makt för politisk handling.³⁰ Intressen hos samhällets politiska makthavare avgör således den nationella identitetens form på bekostnad av särintressen bland befolkningen. Hobsbawm menar att identiteten sedan sprids till folket genom utbildning och nationella ceremonier.³¹ Den nationella samhörigheten framstår således som resultat av politiska uppfinningar, som kommit att genomsyra hela samhället. Hobsbawm menar dock att nationell identitet inte behöver utgöra den viktigaste identifikationen, utan att andra grupperingar kan vara viktigare som källa till identitet.³² Staten kan därför inte styra folket fullt ut genom konstruktion av en nationell identitet. Det är staten som är huvudaktör bakom identitetsskapandet, men folket har ändå något inflytande över dess genomslagskraft.

Brass menar istället att samhällets redan existerande värden och normer kan utnyttjas som politiska resurser av olika elitgrupper i samhället i strävan efter makt och inflytande. Som reaktion på och effekt av denna kamp omdefinieras hela tiden grunderna för den nationella gemenskapen. Nya normer och värderingar kan också konstrueras för att manipulera och mobilisera befolkningen.³³ Den nationella identiteten kan därmed ses som överensstämmande med och ändamålsenlig för samtida politiska mål. Identiteten förefaller således vara situationsbunden och instrumentell i enlighet med de intressen som är aktuella. Brass betraktar därför nationell identitet som i hög grad föränderlig, men förändring kan bara ske utifrån politiska makthavare och genom kampen dem emellan.

Breuilly är slutligen den forskare som enligt min uppfattning hårdast betonar staten som konstruktör av nationell identitet. Denne ser skapandet av en nationell identitet som en form av politik och staten som central aktör för utformningen av det nationella.³⁴ Detta kan beskrivas som en reaktion på den moderna tidens typiska distinktion mellan stat och samhälle. Avsikten är att eliminera denna åtskillnad. Då det inte finns någon naturlig politisk bas att grunda en politisk gemenskap i, krävs att gemenskapen konstrueras så att politiken kan uppnå legitimitet.³⁵ Det är således konstruktionen av det nationella som skapar en känsla av nationell identitet. Konsten att framställa det nationella utan att det verkar artificiellt är en utmaning med mål att etablera en gemenskap utan att intentionen bakom kan identifieras.³⁶ Även då den nationella identiteten är skapad, så måste den förefalla som naturlig. Då kan politiska makthavare också genomföra sin politik utan att den framstår som påtvingad eller ha syften att främja egenintressen. Breuilly synsätt antar ett totalt ovanifrånsperspektiv där det statliga styret innehar all makt

---

²⁹ Hobsbawm 1998, s 19-21

³⁰ Hobsbawm 1983, s 1, 12

³¹ Hobsbawm 1998, s 121

³² Hobsbawm 1998, s 21-22

³³ Brass 1994, s 84-87

³⁴ Breuilly 1993, s 1, 368

³⁵ Breuilly 1993, s 390, 400

³⁶ Breuilly 1993, s 289

över den nationella gemenskapen. Nationell identitet framstår således som fullt ut en politisk strategi där inget utrymme alls lämnas för folklig påverkan.

Enligt politisk modernism kan sammanfattningsvis antas att nationell identitet är inkluderande gentemot invandrare, så länge politiska makthavare har intresse av att hela befolkningen innefattas i identiteten.

3.1.3 Sociokulturell modernism - kulturella faktorer viktigare

Sociokulturell modernism diskuterar nationell identitet utifrån sociala band och kulturella faktorer. Staten framstår inte som huvudaktör bakom identitetsskapandet och ges således inte den konstruerande och manipulativa makt som av politiska modernister. Integrationsprocessen blir ur ett sociokulturellt perspektiv mer komplex då den nationella gemenskapen inte huvudsakligen kan styras av den politiska makten, då det finns ytterligare faktorer som påverkar. Dock ses staten ändå som en viktig aktör.

Gellner menar att staten utgör ett skydd för den nationella gruppens gemensamma kultur och reproducerar kulturen genom olika institutioner, bland annat utbildningssystemet.³⁷ Men staten kan inte forma den nationella gruppen då de starkaste banden mellan människor hävdas vara de som grundar sig i kulturell likhet. Bara medlemmar av kulturen kan därmed ingå i en nationell gemenskap. Den kulturella formen kan vara beständig, men det finns ändå utrymme för påverkan och förändring.³⁸ Kulturen är därför inte primordially given. Den kan däremot vara starkt rotad hos folket och i institutionerna, vilket formar barriärer mot invandrare.

Även utifrån Andersons tankar ter sig nationell identitet som en kulturell konstruktion. Nationell samhörighet beskrivs som en föreställd politisk gemenskap. Att den är föreställd innebär att människor uppfattar sig som del av denna gemenskap, trots att de aldrig kommer att möta eller ens höra talas om mer än en bråkdel av de andra medlemmarna.³⁹ Känslan av samhörighet kopplar Anderson till tryckkonsten och följaktligen framväxten av ett gemensamt språk. Språket blev det som kom att användas för statens kontakter med befolkningen och därmed en kanal för maktutövning och inflytande. Det tryckta språket gav kommunikationen en enhetlighet, vilket innebar att fler människor kunde förstå varandra och en samhörighetskänsla växte därmed fram. Grunden för en nationell identitet finns således väsentligen i språket, vilket innebär att gemenskapen inte behöver fungera som en uteslutningsmekanism, då nästan vem som helst kan lära sig ett språk.⁴⁰

Att grunda nationell identitet i sociokulturell konstruktion och reproduktion innebär både öppenhet och slutenhet gentemot invandrare. Att tillägna sig en kultur kan vara möjligt. Ingen människa är därför utesluten för alltid, i motsats till då en gemenskap sägs vara beroende av blodsband. Dock kan kulturella gränser

---

³⁷ Gellner 1997, s 69

³⁸ Gellner 1999, s 19-22

³⁹ Anderson 1983, s 21

⁴⁰ Anderson 1983, s 53-54, 130

för vad som är tillåtet beteende verka alltför svåra att passa in inom för en invandrare, med följd att den nationella identiteten uppfattas vara exkluderande ändå. I ett längre tidsperspektiv skulle däremot denna identitet kunna förändras genom att invandrares närvaro i samhället påverkar gränserna för kulturell acceptans.

3.1.4 Nationell identitet på etnosymboliska grunder

Etnosymbolism kan ses som en reaktion på modernistiska tolkningar av nationell gemenskap. Istället för att anta ett ovanifrånperspektiv och framställa staten som huvudaktör eller i alla fall som en aktör med mycket inflytande, så förespråkas här ett perspektiv underifrån. Politiska initiativ anses vara genomförbara endast inom redan existerande möjlighetsramar, ramar som utgörs av vanor, symboler, myter och minnen som är levande i olika etniska gemenskaper.⁴¹ En nationell identitet grundas i de livserfarenheter som människor reproducerar över generationer. Runt dessa erfarenheter byggs en känsla av samhörighet som sedan kan förstärkas och i viss mån förändras av staten och dess institutioner, till exempel i utbildning och media.⁴² Etnosymbolismen skulle kunna sägas innefatta inslag dels från primordiala uppfattningar, dels från moderna. Den nationella identiteten framstår således som följderna av ett växelspel mellan etniska band och traditioner och påverkan från politiska makthavare. Ett etnosymboliskt perspektiv kan därför vara relevant för att analysera vad som begränsar resultat av politiska integrationsinitiativ.

3.1.5 Nationell identitet inom integrationspolitiken

Samhället och dess befolkningsammansättning förändras genom invandring. Därmed ändras också grunderna för nationell identitet. Om identiteten är inkluderande så influeras den av invandrares närvaro. Om den däremot är sluten kan den svenska samhörigheten hela tiden komma att omdefinieras som reaktion på och i opposition mot invandrare. En tredje tänkbar utveckling är att samexistensen med invandrare kan påverka den svenska identiteten till att karakteriseras av ett mindre diskriminerande förhållningssätt, men utan att för den skull inkludera samhällets alla medlemmar i identiteten.

Då min uppsats söker inslag av nationell identitet i integrationspolitik blir politisk aktion huvudsakligt fokus. Hur politiska makthavare vill framställa en nationell identitet, vilka reella möjligheter de har att påverka identiteten och vilket motstånd sådana initiativ kan stöta på är därför intressant här.

---

⁴¹ Smith 1994, s 154; 1998, s 95

⁴² Smith 1996, s ; 1998, s 142, 192

3.2 Multikulturalism

Multikulturalism är ytterligare ett begrepp med mångtydig innebörd. Clark illustrerar begreppet och olika sätt att förstå detta på mycket väl med tre metaforer. Den första betraktar ett multikulturellt område som en smältdegel där människor kulturellt kan smälta samman, då det inte finns några gränser mellan dem. En andra metafor beskriver området som mosaik. Då är gränserna istället ogenomträngliga. Människor lever i samma land, men utan att ha någon kontakt eller något utbyte med andra kulturer än den egna. Utöver dessa extrema multikulturella tillstånd skildras även skärgården som en sista metafor. I skärgårdsbilden kan olika etniska och kulturella grupper leva tillsammans, men skillnaderna mellan dem bevaras. Öarna i vattnet verkar som skydd mot assimilerande krafter, men då öarna ligger nära varandra ges ändå möjlighet till värdefulla utbyten.⁴³ Alla dessa metaforer speglas mer eller mindre hårddraget i dagens integrationsdebatt.

Ett multikulturellt samhälle består av flera olika etniska och kulturella grupper som lever inom samma stat. Att anta ett multikulturellt teoretiskt perspektiv handlar om att bejaka sådan diversitet, vilket i många avseenden kan kontrasteras mot upprätthållande av den ursprungliga nationella identiteten. Hur ett multikulturalistiskt perspektiv mer specifikt ter sig varierar. Det är emellertid inte så konstigt eftersom det multikulturella samhället präglas av en mängd dilemman. Som Parekh menar ska olika krav på enhet och partikularitet föras samman, politisk sammanhållning uppnås utan kulturell likriktning, inkludering av alla samhällets medlemmar ske utan assimilering, samt uppmuntring av kulturella identiteter utföras utan att försvaga den nationella identiteten.⁴⁴

Några vanliga begrepp inom multikulturalismdiskussionen är tolerans, minoriteters rättigheter och mänskliga rättigheter. Dessa tar jag utgångspunkt i för att resonera vidare kring vad ett multikulturellt perspektiv kan innebära.

3.2.1 Tolerans som ett multikulturellt perspektiv

Tolerans tolkar jag som mänskligt overseende med andra människors olikhet. Walzer menar att tolerans är ett nödvändigt inslag i samhällen som präglas av olikhet, för att möjliggöra fredlig samexistens.⁴⁵ Problem uppstår vid gränsdragningar. All tolerans upphör då gränser för vad som är acceptabelt överskrids. Likaså upphör en persons tolerans då andras toleranskrav inskränker på de egna. Skiljelinjen mellan tillåten och otillåten avvikelse dras på olika sätt av olika människor, vilket gör begreppet till en diffus utgångspunkt för att hantera problem i ett multikulturellt samhälle. Walzer pekar på en snedvridning som är typisk för de flesta mångkulturella samhällen idag, nämligen majoritetskulturens bristande

---

⁴³ Clark 2003, s 144-149

⁴⁴ Parekh 2000, s 343

⁴⁵ Walzer 1998, s 12, 14

tolerans mot det avvikande. Invandrare förväntas att bemöta majoritetskulturen positivt, medan minoritetskulturers krav väcker oro hos den dominerande kulturen. Detta kan utvecklas åt två olika håll: assimilering eller konflikter mellan grupper.⁴⁶ En svag minoritet assimileras, en stark kan bli starkare av att stöta på intolerans och den organiserar motstånd.

Tolerans framstår följaktligen som en idé värd att eftersträva. Dock är den utopisk så länge alla människor inte delar samma ramverk kring vad som ska tolereras.

3.2.2 Minoriteters rättigheter som multikulturellt perspektiv

För att ömsesidig tolerans ska kunna bli verklighet i ett mångkulturellt samhälle föreslår vissa att minoritetsgrupper ska tilldelas specifika kollektiva rättigheter. Syftet är att väga upp majoritetsgruppens oproportionellt stora inflytande. Som Brown menar bör samhället verka för att olika grupper ges jämlik status genom att respektera och främja minoritetsgruppers kulturella autonomi.⁴⁷ Även Rex ser multikulturalism som något mer än tolerans, då bejakande av diversitet och jämlikhet förespråkas.⁴⁸ Kymlicka menar att minoriteter i det mångkulturella samhället bär på ett handikapp gentemot majoritetsgruppen. Staten är omöjligt lika tolerant och neutral gentemot alla grupper, utan istället snedvriden till fördel för majoritetens kultur och krav. Utan minoritetsriktade åtgärder kan därför alla löften om lika behandling bara framstå som en täckmantel för fortsatt ojämlikhet.⁴⁹ Som följd av detta hävdar Young att det generella rättighetssystemet måste kompletteras med rättigheter specifika för enskilda grupper, så att existerande orättvisor kan minska och den blindhet inför majoritetssamhällets dominans som finns hos beslutsfattare och i institutioner uppmärksammas.⁵⁰

Att genomföra gruppsspecifika rättigheter är dock i hög grad förknippat med motstånd från majoritetsgruppen. Ett samhälle som kännetecknas av stor diversitet kan upplevas som endast löst sammanhängande och skillnaderna ses då som hot mot en starkare sammanhållning. Därför bemöts krav på gruppsspecifika rättigheter ofta med motstånd.⁵¹ Avståndet mellan majoritetsgruppen och minoritetsgrupper kan därmed tolkas som en spänning. Majoritetsgruppens dominans hotar minoriteters kulturspecifika fortlevnad. Samtidigt utgör minoriteters krav på erkännande ett hot mot majoritetsgruppens dominans.

Kollektiva rättigheter kan delas upp i kategorierna inre restriktioner och yttre skydd. Den förstnämnda handlar om gruppens rätt att begränsa den individuella friheten för de egna medlemmarna med hänvisning till gruppsolidaritet. Den andra innebär att majoritetssamhällets ekonomiska och politiska makt i förhållande till

---

⁴⁶ Walzer 1998, s 43-44, 52, 80-81

⁴⁷ Brown 2000, s 126

⁴⁸ Rex 1996, s 70

⁴⁹ Kymlicka 1998, s 121-122, 207

⁵⁰ Young 1990, s 174, 198

⁵¹ Parekh 2000, s 196

gruppen begränsas.⁵² Rättigheterna kan handla om självstyre, särskild representation eller om en så kallad polyetnisk rätt att få uttrycka den egna kulturen utan att därför stöta på motgångar i det majoritetsdominerade samhällets institutioner.⁵³ Mångkulturell politik inriktas huvudsakligen på att acceptera ett antal yttre skydd, men att undvika inre restriktioner. I ett samhälle med stor immigration är syftet framför allt att därmed ge invandrare möjlighet att uttrycka sin kulturella identitet och minska assimilationstrycket. De olika typerna hänger dock nära samman, så inre restriktioner kan följa automatiskt vid beviljande av yttre skydd.⁵⁴ Denna effekt är problematisk för alla uppfattningar som lyfter individens rätt över kollektivets. Kymlicka kräver visserligen frihet för medlemmarna inom minoritetsgruppen, men hur en sådan frihet fullt ut ska kunna kombineras med grupprättigheter i praktiken förefaller oklart.⁵⁵ Också Rex talar om nödvändigheten att anknyta minoritetsrättigheter till individens rätt. Bara då sägs ett multikulturalistiskt koncept vara förenligt med ett demokratiskt samhälle.⁵⁶ Att förespråka minoriteters rättigheter kräver följaktligen noga genomtänkande av sådana rättigheters innehåll och begränsningar.

Utöver diskussionen om grupprättigheter som rätt eller fel finns en debatt kring vilka grupper som är i behov av specifika rättigheter och hur ett behov ska avgöras. Många kritiker till grupprättigheter baserar sin misstro just på att de anser det vara omöjligt att säga huruvida ett sådant behov existerar. Kymlicka menar att beslutet bör baseras på om gruppens medlemmar är handikappade i det politiska systemets beslutsprocesser.⁵⁷ Brown anser däremot att alla etniska minoriteter marginaliseras av majoriteten i ett samhälle där proportionalitetsprincipen tillämpas,⁵⁸ vilket borde innebära specifika rättigheter för alla minoritetsgrupper. Den stora svårigheten är kanske istället att definiera de olika minoriteterna. Vem som ska och inte ska räknas in, samt vem ska ha makt att avgöra denna kategorisering. Officiella gränsdragningar kanske inte stämmer överens med människors upplevda tillhörighet. Alla människor inom en grupp kanske inte heller påverkas på samma sätt av att tillhöra en minoritet och därför inte upplever samma handikapp i samhället. En diskussion kring hur gruppen konstitueras måste till för att fördjupa kunskaperna om specifika rättigheter och därmed bättre kunna underbygga argument för eller emot kollektiva rättigheter.

3.2.3 Mänskliga rättigheter ur ett multikulturellt perspektiv

Krav på gruppsspecifika rättigheter ställs ofta i kontrast till mänskliga rättigheter, vilket mynnar ut i en diskussion om kollektiv kontra individ. Minoritetsrättigheter

---

⁵² Kymlicka 1998, s 15

⁵³ Kymlicka 1998, s 35, 40

⁵⁴ Kymlicka 1998, s 50-53

⁵⁵ Kymlicka 1998, s 164

⁵⁶ Rex 1996, s 120-121

⁵⁷ Kymlicka 1998, s 157

⁵⁸ Brown 2000, s 131

ställs då mot den enskilde individens välbefinnande och frihet. Oron illustreras vanligen i skräckscenarier som skildrar vad som kan hända då kollektiva rättigheter går före individens. Exempel är kvinnoförtryck och extremt stark religiös utövning, där individens frihet får stå tillbaka för patriarkala och religiösa normer.⁵⁹ Det multikulturella samhället kan således sägas kräva de mänskliga rättigheterna med tillhörande normer och principer som grund,⁶⁰ att minoriteters rättigheter begränsas utifrån dessa. Även Kymlicka framhäver att grupprättigheter måste kunna samexistera med mänskliga rättigheter genom att avgränsa dem med principer för demokrati, social rättvisa och individuell frihet.⁶¹ Men resonemanget individ kontra kollektiv blir mer komplicerat i praktiken än i teorin. Vem ska avgöra när individens rätt bör gå före gruppens och tvärtom?

Det hela kompliceras ytterligare i och med att kulturella rättigheter är en del av de mänskliga rättigheterna, eftersom kultur anses vara viktigt för individens identitet och välmående.⁶² Svårigheten är således att avgöra när kultur är gynnsamt respektive skadligt för individen. Parekh menar att sådana beslut kan underlättas genom att ge grupper olika rättigheter under olika villkor, så att bara vissa kollektiva rättigheter är universella och andra varierar med samhälle och kontext.⁶³ Frågan om vem som ska avgöra de specifika villkoren aktualiseras återigen.

Problematiken individ kontra kollektiv är hela tiden närvarande för staten som integrationspolitisk aktör. Rex pekar på svårigheterna med att dels respektera grupperns vilja att leva på annorlunda sätt än majoritetssamhället, dels ansvaret att upprätthålla individens rättigheter till och med mot gruppen.⁶⁴ Att nå en lösning på denna problematik förefaller vara svårt. Däremot kan diskussion mellan olika parter förhoppningsvis innebära ökad förståelse för varandra och därmed att någorlunda tillfredsställande lösningar nås.

3.3 Osynliga normer

Integrationsdebatten präglas av perspektiv med fokus på nationell identitet respektive multikulturalism, men också av inslag som uppmärksammar osynliga normer i samhället. Diskuteras kan dels huruvida en nationell identitet kan definieras eller ligger osynligt inbäddad i ett normsystem, dels om multikulturalism är möjlig till fullo eller om osynliga normer hindrar att alla grupper kan existera med lika möjligheter. Ej märkbara principer kan således komplicera integration av invandrare avsevärt, då politiken som förs inte ger tänkta effekter.

---

⁵⁹ Kymlicka 1998, s 45, 50

⁶⁰ Westin 2004, s 215, 227

⁶¹ Kymlicka 1998, s 14

⁶² Parekh 2000, s 211

⁶³ Parekh 2000, s 217

⁶⁴ Rex 1996, s 22

Young menar att den dominerande gruppen i samhället gör sitt kulturella innehåll till det normala, vilket uttrycks i strukturell diskriminering. Enskilda människor som diskriminerar kan göra så omedvetet då handling sker automatiskt i det vardagliga livet och människor därmed inte personligen uppfattar sig som förtryckande aktörer. Orsakerna är inbäddade i icke ifrågasatta normer, vanor och symboler som påverkar människors agerande. De är internaliserade i medlemmen av den dominerande gruppen och reproduceras hela tiden i majoritetssamhällets institutioner.⁶⁵ Då dessa principer inte har ett definierbart ursprung och det inte finns en medvetenhet om att de faktiskt existerar, så är det svårt att bemöta dem.

Enligt Young kan mer rättvisa normer framkomma som resultat av mänsklig interaktion, när människor tvingas att ta del av andras perspektiv. Då kan tankebanorna vidgas och reflektion över de egna principerna bli verklighet.⁶⁶ Ett sätt att synliggöra de annars omärkbara principerna är att konfrontera dem i en diskussion med människor från andra grupper än majoritetens. Det civila samhället är en viktig plats för sådan diskussion. Här kan orättvisor exponeras och opinion mot samhällets dominerande uppfattningar formuleras.⁶⁷ I det civila samhället finns utrymme för reflektion över det som annars tas för givet, vilket är en nödvändighet för att osynliga normer alls ska uppmärksammas. Som Young menar ser människor i den privilegierade gruppen i ett multikulturellt samhälle ingen orättvisa i sin situation.⁶⁸ Uppmärksamhet i det civila samhället på orättvisor vilande i osynliga normer är därför nödvändigt om förändring ska kunna ske. För att samhällets inbäddade normer ska kunna synliggöras krävs följaktligen att idén om staten som naturligt neutral och stående över alla partikulära intressen ifrågasätts.⁶⁹

Ökad inkludering i den demokratiska beslutsprocessen är också önskvärd för att nå mer rättvisa normer. Människor från alla grupper ges då möjlighet att medverka i diskussion och beslut. Viktigt är att deltagandet inte bara är fysiskt utan att det också finns en upplevelse hos alla deltagare att de tas på allvar och bemöts med lika respekt. Detta innebär med andra ord att varken extern exkludering eller intern exkludering får förekomma.⁷⁰

Ur ett integrationspolitiskt perspektiv blir det följaktligen viktigt att i större utsträckning inkludera invandrare och deras åsikter i debatten kring vad integration bör innebära. Ytterligare perspektiv kan vidga tankebanorna och öka förutsättningarna för att exponera de annars osynliga normerna i det svenska samhället. Då kan tecken på en nationell identitet klarare urskiljas och tolkningen av multikulturalistisk hänsyn förändras, så att normerna för integration kan bli mer rättvisa.

---

⁶⁵ Young 1990, s 41-42, 59

⁶⁶ Young 2000, s 116

⁶⁷ Young 2000, s 153, 155

⁶⁸ Young 2000, s 208

⁶⁹ Young 1990, s 114-115

⁷⁰ Young 2000, s 55

4 Integrationspolitik

I kapitlet kommer folkpartiets integrationspolitiska förslag att diskuteras och analyseras med avsikt att urskilja tecken på svensk nationell identitet och att undersöka vilka tolkningar av multikulturalism som framträder. För att hitta vad som utmärker just folkpartiets uppfattningar på integrationsområdet kommer paralleller att dras till dagens regeringspolitik.

Avsnitten som följer behandlar ämnen som jag uppfattar vara centrala i samhällsdebatt kring integration och integrationspolitik. Utvalda ämnen är arbete, jämlikhet och icke-diskriminering, grupprättigheter, jämställdhet, svenska språket, utbildning och bostadssegregering.

4.1 Arbete

Integrationsdebatten i Sverige präglas starkt av en föreställning om arbete som nyckel till integration. Regeringen menar att ett arbete innebär möjligheter till försörjning, självkänsla, socialt nätverk, bättre kunskaper i det svenska språket och om samhället. Dessutom bidrar invandrarens aktivitet i arbetslivet till att förebygga spänningar mellan invandrare och svenskfödda, samt till att offentliga kostnader för invandrare kan minimeras. Alla bör därför ha rätt till ett arbete.⁷¹ Också Folkpartiet menar att ett aktivt arbetsliv är vägen till lyckad integration. Arbetslöshet likställs med utanförskap.⁷² Partiet lägger dock stor vikt vid individens ansvar att försörja sig och sin familj genom att hävda att människor som kan arbeta ska arbeta, snarare än att de har rätt till ett arbete.⁷³ I en svensk nationell identitet kan således värdet av att ha ett arbete tydligt urskiljas. Att arbeta och därmed göra rätt för sig kan därför vara en möjlig väg in i den svenska gemenskapen.

Skillnaderna i arbetslivsdeltagande mellan svenskfödda och invandrare är dock stora. Arbetet som integrerande faktor problematiseras därmed och skapar efterfrågan på förändringar och åtgärder i integrationsdebatten.

Folkpartiet föreslår till exempel att dagens sysselsättningsmål på 80% för Sveriges befolkning ändras till 60% för varje enskilt bostadsområde.⁷⁴ Detta tvingar samhället att öka ansträngningarna för att få fler invandrare i arbete. Samhället ska erbjuda hjälp till självhjälp in i arbetslivet. Men det handlar också till

---

⁷¹ Skr 2001/02:129, s 35, 121

⁷² Bryt utanförskapet, s 34

⁷³ Faktablad integration 8/03; JA – att ställa krav är att bry sig

⁷⁴ Bryt utanförskapet, s 5

stor del om att ställa högre krav på människor som är arbetslösa. Den som söker försörjningsstöd från samhället ska utföra samhällsnyttigt arbete eller engageras i jobsökande verksamhet som motprestation.⁷⁵ Invandrades låga representation i arbetslivet kan därmed tolkas som resultat av lathet. De los Reyes och Wingborg menar att detta är en vanlig föreställning i Sverige. Innebörden är dels att invandrare har lägre motivation att söka arbete, dels att deras sökaktivitet är sämre.⁷⁶

Arbetslöshet beror ju dock ofta på arbetsbrist och därför vill Folkpartiet vidga arbetsmarknaden genom att skattereducera hushållsnära tjänster.⁷⁷ En sådan förändring kan självklart skapa fler jobb, men förslaget väcker också frågor om vilken sorts integration dessa arbeten skulle innebära. Regeringen pekar på att invandrare redan nu är överrepresenterade i arbeten med låga eller inga krav på utbildning. De har i jämförelse med människor födda i Sverige oftare mindre kvalificerade och tyngre arbeten med lägre lön, sämre arbetsmiljö och sämre möjligheter till karriär.⁷⁸ Att underlätta för fler hushållstjänster skulle förmodligen öka sådana statistiska skillnader ytterligare. Risken är att invandrare i större utsträckning uppfattar sig själva som andra klassens människor genom att bara få ta del av arbetslivets sämre uppdrag. Kanske leder inte alla arbeten till integration, i alla fall inte i den positiva bemärkelse som ofta hävdas i debatten. Jag finner stöd i mitt resonemang hos Lappalainen och Lundgren som efterfrågar kritiska analyser av uppfattningen om arbete som väg till integration. Att koncentrera måttet på integration i samhället i termer av invandrades aktivitet på arbetsmarknaden respektive arbetslöshet ifrågasätts. De ser en fara i att likställa arbete med integration då budskapet från samhället i så fall kan bli att bara invandraren kan försörja sig så är allt bra. Det kan innebära att kampen mot en segregerad och diskriminerande arbetsmarknad aldrig intensifieras och att invandraren som är överkvalificerad för sitt arbete tappar hoppet om att få använda sina verkliga kunskaper.⁷⁹

Arbetslivet är ett område där många människor upplever etnisk diskriminering. Det handlar både om hinder för att komma in och om svårigheter för dem som har arbete. Många invandrare arbetar utan att känna delaktighet i det svenska samhället. Vissa hamnar på arbetsplatser utan svenskar, andra upplever utanförskap på grund av arbetsplatsens dominerande majoritetskultur med oskrivna regler och beteendekoder som kan vara svåra att ta del av.⁸⁰

4.1.1 Nationell identitet, multikulturalism och osynliga normer

Det framgår tydligt att partiet ser viljan att arbeta och faktiska arbetsinsatser som inslag i den nationella identiteten. Svensk arbetsmoral kontrasteras mot invandrare som bidragstagare. Den svenska gemenskapen framstår då som öppen för invand-

---

⁷⁵ Bryt utanförskapet, s 5, 37, 40

⁷⁶ De los Reyes & Wingborg 2002, s 22

⁷⁷ Bryt utanförskapet, s 40

⁷⁸ Skr 2001/02:129, s 39, 120

⁷⁹ Lappalainen & Lundgren 2004, s 14, 28

⁸⁰ Skr 2001/02:129, s 42

rare då kraven inte är omöjliga att uppnå för någon arbetsför invandrare. En multikulturell syn på den svenska identiteten kan därför uttolkas parallellt.

Med utgångspunkt i politisk modernism kan detta tydas som ett sätt att försöka få politisk och nationell enhet att stämma överens, att arbetsmoralen kan förena i ett annars heterogent samhälle. Spänningar och konflikter hämmas då alla styrs av samma mål. Dessutom har staten ett ekonomiskt intresse i att människor upplever arbetsmoral i form av en vilja att arbeta. Att betona vikten av arbete som integrationsfaktor är därför gynnsamt ur ett statligt perspektiv.

Vidare kan det faktum att invandrare representeras i lägre utsträckning än svenskar på arbetsmarknaden, samt att invandrades arbetsvillkor ofta är sämre, tyda på att statliga intentioner att få in invandrare i det svenska samhället begränsas av olika orsaker. Genom att utgå från ett sociokulturellt perspektiv på nationell identitet som sammanhängande med kulturell likhet kan svenskars nätverk ses som orsak till att invandrades sämre representation och villkor på arbetsmarknaden. Då blir det tydligt att folkpartiets fokus på att få invandrare att bli aktiva i arbetslivet förmodligen bör kompletteras med att försöka påverka de kulturella band som gynnar majoritetskulturens inträde och villkor.

Att folkpartiet inte i större omfattning uppmärksammar arbetsmarknaden som segregerad och innehållande diskriminerande inslag kan ses som bristande multikulturell hänsyn. Tanken att alla människor ska ha ett arbete kan hänföras till ett multikulturellt tänkande om att alla ska ges inträde i arbetslivet. Men att inte beröra jobbets innehåll eller villkor är att inte bry sig om den diskriminerande verklighet som präglar området. Den nationella identiteten ges då en viktigare funktion än multikulturellt tänkande. Således kan multikulturell hänsyn sägas stanna vid tolerans, eftersom partiet uppskattar invandrare som arbetar, men bara i mycket begränsad utsträckning uppmärksammar invandrades upplevda speciella svårigheter. En annan kritik utifrån ett multikulturalistiskt perspektiv kan riktas mot partiets hårda fokus på arbete som väg till integration, då integration av dem som inte kan arbeta hamnar i skymundan. Att inte uppmärksamma dessa människor mer kan kritiseras utifrån perspektiv som värnar om mänskliga rättigheter.

Slutligen öppnar det segregerade arbetslivets faktum för att det präglas av många osynliga normer. Invandrades representation är sämre svenskars, likaså villkor och positioner. Utanförskap gentemot majoritetskulturen upplevs på flera arbetsplatser. Insikterna väcker efterfrågan på intensivt arbete mot diskriminering, samt mer diskussion i arbetsliv och på arbetsplatser om problemen. Diskussioner där invandrades åsikter och uppfattningar bör inkluderas. Folkpartiet verkar dock inte fästa någon större vikt vid sådana initiativ. Att statistiskt få ner arbetslöshets-siffrorna och antalet socialbidragstagare verkar vara det primära för att nå integration. Inställningen kan tolkas som att arbete är lika med integration. Arbete innebär egen försörjning, men det behöver inte leda till delaktighet och lika möjligheter i samhället. Företeelser bortom det uppenbara motverkar således likhetstecknet mellan arbete och integration.

4.2 Jämlikhet och icke-diskriminering

För att alla människor ska kunna uppleva lika möjligheter och rättigheter i ett samhälle och integration därmed kunna uppnås, krävs insatser för jämlikhet och mot diskriminering. Hur jämlikhet och diskriminering ska definieras debatteras emellertid ständigt, vilket problematiserar de samhällseliga åtgärdernas innehåll. I integrationsdebatten talas ofta om jämlikhet i betydelsen lika möjligheter, men vad det bör innebära är omstritt. Diskriminering handlar enligt de los Reyes och Wingborg om konstruktionen av en idealiserad svenskhet som skapar och reproducerar ojämlikhet i samhället.⁸¹ Det innebär brister i det svenska samhället som bör motarbetas för att integrationsmöjligheterna ska bli bättre. Alternativet är att lägga tyngre fokus vid invandrare och deras brister som huvudorsak till integrationsssvårigheter, vilket innebär att säråtgärder specifika för invandrare föreslås.⁸² Att skapa ett jämlikt samhälle kan således kräva mer eller mindre ansträngningar hos svenskar och det svenska samhället eller hos dem som invandrat.

Folkpartiet vill stärka kampen mot diskriminering genom att samla all lagstiftning kring diskriminering och därmed göra den effektivare. Rättsliga påföljder ska bli mer ekonomiskt kännbara för den som gör sig skyldig till brott.⁸³ Detta kräver att människor får kännedom om lagstiftningen, så att brott anmäls, utreds och leder till åtal. Ett annat förslag för att minska negativ särbehandling av invandrare är att avidentifiera jobbansökningar fram till intervjustadiet.⁸⁴ Detta verkar positivt. Dock finns risken att diskriminering bara flyttar fram ett steg i rekryteringsprocessen och att de som anställs ändå inte utgörs av en större andel invandrare.

Att positivt särbehandla etniska grupper avvisar partiet dock bestämt. Det befaras leda till ett samhälle baserat på grupp tänkande och gruppkonflikter. Att inte få bedömas på individnivå uppfattas som diskriminering i sig. Dessutom menar partiet att särskild behandling av etniska grupper främst gynnar eliter inom grupperna.⁸⁵ I ett avseende gör dock partiet en betydande skillnad på den som är svensk medborgare och den inte är det. Det är i förslaget att den som döms för ett grovt brott eller för upprepade brott ska utvisas.⁸⁶ Frågan är hur en sådan åtskillnad kan motiveras med avseende på jämlikhet.

4.2.1 Nationell identitet, multikulturalism och osynliga normer

Med synsätt som präglar politisk modernism kan inte särbehandling av invandrare förenas med jämlikhetstanken då de hotar överensstämmandet av politisk och

---

⁸¹ De los Reyes & Wingborg 2002, s 66

⁸² Lappalainen & Lundgren 2004, s 21

⁸³ Bryt utanförskapet, s 44-45

⁸⁴ Bryt utanförskapet, s 44-45

⁸⁵ Bryt utanförskapet, s 42

⁸⁶ Bryt utanförskapet, s 52

nationell enhet. Det blir följaktligen svårt att uppbära politisk legitimitet i ett samhälle som, enligt folkpartiet, blir hårt gruppbaserat och präglas av konflikt grupper emellan.

Med utgångspunkt i Gellners tankar kan möjligen det starka fördömandet av brottslighet ses som en del av den nationella identiteten. I så fall kan den kulturella likhet som vi tror binder oss samman tänkas ha grund i en uppfattning om att det är andra, invandrare, som begår brotten. Gemenskapen bygger då på en ovilja att förstå att invandrare inte är skyldiga till all brottslighet.

Multikulturell hänsyn stannar, enligt folkpartiet, vid misstanke om missbruk av det svenska samhällets öppenhet. Brottslighet är ett exempel på vad som kan utgöra gräns för toleransen. En annars så vanlig betoning av mänskliga rättigheter hos partiet skulle här istället ha kunnat innebära fokus på bakgrunden till varför en människa begår brott. Kanske ligger brottets orsaker i invandrarens dåliga förutsättningar och livsvillkor i samhället eller brist på kunskaper kring vad som är tillåtet i Sverige. Ursprungskulturens syn på brottet är kanske inte lika fördömande. Den svenska lagen ska självfallet gälla lika för alla, men det faktum att diskriminerande behandling från samhällets sida kan bidra till brottslighet bör uppmärksammas mer. Dessutom kommer inte den svenska lagen att gälla lika för alla, enligt folkpartiets förslag, då vissa människor ska dömas hårdare än andra.

Med utgångspunkt i tankar om osynliga normer kan diskriminering och ojämlikhet tydliggöras. För att fortsätta på exemplet brottslighet kan då bakomliggande orsaker identifieras. Då kan kriminaliteten bekämpas innan den blivit verklig och jämlikheten i samhället förmodligen öka. Folkpartiet uppmärksammar dock inte de osynliga normernas existens och ser istället invandraren som en missbrukare av det svenska samhället och att denne därför ska utsättas för extra hårda straff. Att orsaker till diskriminering och ojämlikhet med påföljande integrationsbrister kan bero på förgivettagna svenska normer bör partiet förmodligen lägga större vikt vid om dess politik ska leda till ett mer jämlikt och icke-diskriminerande samhälle.

4.3 Grupprättigheter

Som argument för att alla människor ska kunna uppleva lika möjligheter i samhället kan hävdas att separata kulturella grupper bör särbehandlas. Då kan majoritetskulturens assimilerande och diskriminerande krafter motverkas.

Regeringen menar att den etniska mångfalden ska utgöra grunden för samhället. Vilka etniskt och kulturellt betingade beteenden som kan tolereras ska avgöras med mänskliga rättigheter som utgångspunkt. Gränserna passeras då någon med våld eller tvång försöker att styra en annan människas liv.⁸⁷

Folkpartiet förespråkar tolerans av olikheter snarare än grupp-specifika rättigheter. Kulturell mångfald bejakas, men bara i begränsad omfattning där individens

---

⁸⁷ Skr 2001/02:129, s 127

frihet och rättigheter sätter gränserna. Grupprättigheter tillbakavisas med argumentet att all kulturell mångfald inte är av godo. Däremot menar partiet att samhället i stor utsträckning bör underlätta för minoriteter att utöva religion eller kulturella traditioner, så länge inte svensk lag bryts eller individers frihet och rättigheter kränks.⁸⁸ Att gå ett steg längre och positivt särbehandla vissa grupper på grund av etnicitet avfärdas bestämt. I så fall skulle grupptillhörighet kunna vara en merit på bekostnad av den enskilde individens kvalifikationer.⁸⁹

Folkpartiet ställer sig dock positivt till att främja vissa minoriteter, men bara samer och dem som tillhör finsk kultur. Dessa ses som legitima att stödja då samer är en ursprungsbefolkning och den finska kulturen utgör delar av det svenska samhällets ursprung.⁹⁰ Denna inställning till minoriteter skiljer sig från regeringens, vilken har som mål att främja alla Sveriges erkända minoriteters inflytande i samhället.⁹¹ Regeringen förespråkar även extra insatser för vissa grupper som upplever särskilt mycket diskriminering.⁹²

4.3.1 Nationell identitet, multikulturalism och osynliga normer

Inslag av nationell identitet som kan urskiljas är försök att vidmakthålla det ursprungligt svenska. Att partiet enbart vill ge extra stöd till de äldsta minoriteterna kan vara uttryck för vikten av en gemensam historia och rädsla för vad de andra mer främmande grupperna står för. Den nationella identiteten är således öppen gentemot vissa grupper i Sverige, men mer exkluderande mot andra. Utvecklingen riskerar således att innebära kulturell likriktning. Ur ett etnosymboliskt perspektiv kommer dock andra kulturella tankar att leva vidare då det tar tid och innebär motstånd från kulturella grupper innan statens betoning av svenska värdegrunder kan få större genomslag.

Multikulturalism får här innebörden begränsad tolerans och upprätthållande av mänskliga rättigheter, istället för grupprättigheter. Frågan är dock vad denna inställning kan innebära. Visserligen är det möjligt att hänvisa till principen om likabehandling, men den kommer förmodligen inte att innebära lika möjligheter i ett samhälle där majoritetskulturen är stark. Den skeptiska inställningen till grupprättigheter kan möjligen bottsna i det svenska majoritetssamhällets etniska homogenitet. Värt att betänka är att partiets fixering vid individen kan vara svår att anamma för människor som har sin bakgrund i mer gruppbetonade samhällen.

De osynliga normerna existerar i det faktum att majoritetens intressen framställs som det naturliga och särintressen därmed körs över, vilket jag tolkar bero på en rädsla för det främmande och som resulterar i svårigheter för andra grupper att uppleva lika villkor som majoritetsgruppen.

---

⁸⁸ Bryt utanförskapet, s 46

⁸⁹ Faktablad integration 8/03

⁹⁰ Folkpartiets partiprogram, s 12

⁹¹ Minoriteterna är samer, sverigefinnar, tornedalningar, romer och judar. Minoritetspolitik 2005

⁹² Skr2001/02:129, s 100; Minoritetspolitik 2005

4.4 Jämställdhet

Det har blivit allt vanligare att betona arbete för jämställdhet inom integrationspolitiken. Sverige uppfattas då som ett land där kvinnor och män bör ha samma värde. Enligt de los Reyes och Wingborg har svenskhet ofta kommit att framställas som en kultur vilken erbjuder någon slags unik frizon från könsförtrycket.⁹³

Regeringen uppmärksammar att skillnader i jämställdhet mellan män och kvinnor med utländsk bakgrund i vissa avseenden är större än mellan kvinnor och män med svensk bakgrund.⁹⁴ För att öka jämställdheten bland invandrare krävs enligt regeringen ett kraftigt ställningsstagande mot könsstymning, dialog med trossamfund kring kvinnors rättigheter, samt att invandrarorganisationer som arbetar för jämställdhet prioriteras vid fördelning av ekonomiska bidrag.⁹⁵

Folkpartiet menar att alla former av kvinnoförtryck självklart är oacceptabla, men lyfter ändå fram skillnaden mellan det våld som vanligtvis utövas mot kvinnor i Sverige och det gruppbaseade och hedersrelaterade kvinnovåld som framställs vara vanligt i invandrarkulturer. Jämställdhetskillnaderna hävdas legitimera gränser för vilken kulturell mångfald som kan bejakas i Sverige.⁹⁶ Att främja invandrade kvinnors självständighet och frihet i likhet med kvinnors rättigheter i det svenska samhället betonas.⁹⁷ Det är lätt att uttolka en uppfattning om att alla samhällen utom det svenska skulle vara patriarkala och förtryckande, samt att invandrarers kvinnoförtryck således skulle vara värre än det som annars förekommer i Sverige. Enligt partiets integrationspolitiska förslag manifesteras detta även i uppfattningen att den som utövar kvinnoförtryck inte ska få fortsätta leva i Sverige.⁹⁸ Här görs således skillnad på brottslingar som är utländska och de som är svenska medborgare, då en människa i den senare kategorin inte kan utvisas. Andra konkreta förslag för att uppnå jämställdhet innefattar krafttag mot könsstymning, förbud mot barn- och tvångsäktenskap, mer pengar till kvinnojourers arbete i utsatta områden, samt mer information om jämställdhet för att eliminera alla oklarheter om att Sverige är ett land i vilket denna värdegrund respekteras.⁹⁹

4.4.1 Nationell identitet, multikulturalism och osynliga normer

Ett tydligt inslag i den svenska nationella identiteten, som kan urskiljas i folkpartiets integrationsförslag, är att det svenska samhället uppfattas vara ett jämställt samhälle. Att det finns problem och brister även här erkänns förvisso, men bilderna av invandrare som grova kvinnoförtryckare och Sverige som världens mest

---

⁹³ De los Reyes & Wingborg 2002, s 64

⁹⁴ Skr 2001/02:129, s 106

⁹⁵ Skr 2001/02:129, s 88, 124-125

⁹⁶ Bryt utanförskapet, s 46-47

⁹⁷ Bryt utanförskapet, s 14

⁹⁸ Bryt utanförskapet, s 48

⁹⁹ Bryt utanförskapet, s 49-50

jämställda land framhålls ändå starkt. I enlighet med Andersons tankar skulle denna del av den nationella identiteten verkligen kunna tolkas som en kulturell konstruktion och samhörigheten kring den positiva uppfattningen om svensk jämställdhet som del av en föreställd gemenskap. Bilden ges av det svenska samhället som jämförbart till skillnad från andra. Partiet vill exempelvis ge mer pengar till kvinnojourernas arbete i just utsatta områden med många invandrare, vilket kan tolkas som en vilja att upprätthålla uppfattningen om att det värsta kvinnovåldet inte tillhör det typiskt svenska. Enligt Brass tankegångar är det möjligt att urskilja ett utnyttjande av redan existerande värden i den nationella gemenskapen genom att partiet spelar på den eftersträvarvärda jämställdheten och därmed gör den till mer vanligt förekommande i det svenska samhället än vad som är verklighet.

Ur ett etnosymboliskt perspektiv kan nationell identitet här tänkas vara exkluderande på grund av att etniska och kulturella traditioner och normer kan vara djupt rotade. Byråkratisk information och lagstiftning räcker kanske inte, utan bör då kompletteras med mer specifikt kulturellt inriktat arbete. Människor måste förstå varför lagarna finns för att kunna efterleva dem.

Inom jämställdhetsområdet sätts tydliga gränser för i vilken utsträckning kulturell mångfald kan tolereras. Rädslan för att hänsyn till gruppen innebär inre restriktioner som kommer kvinnor till nackdel är uppenbar. Kvinnans individuella rätt talar således emot grupp-specifika rättigheter. Den multikulturalism som kan urskiljas handlar istället om att upprätthålla mänskliga rättigheter. Kvinnans frihet och individuella rätt förvaras oavsett hennes etniska och kulturella tillhörighet. Därmed definieras också när kultur är skadligt för individer och när multikulturalism således innebär begränsad tolerans snarare än att bejaka kulturella rättigheter.

En diskussion kring vad jämställdhet egentligen är blir dock nödvändig för att förstå dessa gränsdragningar och vad som ligger till grund för annan kulturell kvinnosyn. Likaså krävs en diskussion kring de mänskliga rättigheternas innebörd, huruvida de är uttryck för bara västvärldens normer. För att nå de osynliga normerna som styr samhälleliga och kulturella jämställdhetsuppfattningar måste människor utbyta åsikter och kritisera varandras uppfattningar. Då blir det möjligt att nå insikter och förståelse kring hur människor tänker och motiverar sina uppfattningar, vilket är nödvändigt för att kunna bedriva ett bättre jämställdhetsarbete.

4.5 Svenska språket

Att lära sig svenska innebär fler möjligheter till kommunikation med den nya omgivningen och därmed ökad kunskap om hur samhället fungerar. Språkinläringen ses därför som en viktig del av integrationsprocessen.

Inget språk är dock kulturellt neutralt.¹⁰⁰ Det innebär att språkinläring medför kulturell inläring. Att lära sig svenska handlar således inte bara om att träna ett

---

¹⁰⁰ Parekh 2000, s 263

kommunikationssätt, utan samtidigt om att tillägna sig svensk kultur. Språket kan också vara exkluderande. Även om en invandrare lär sig de svenska orden, så kan det vara svårare att förstå ordens kulturellt formade innebörder.

Regeringen menar att kunskaper i det svenska språket har stor betydelse för integrationen. Språket ses som ett viktigt kommunikationsmedel som medför tillträde till och samhörighet med det svenska samhället. Bristande kunskaper är således grund för utanförskap.¹⁰¹ Men regeringen ser även ett värde i att modersmålet utvecklas och underhålls, så att människor kan utveckla sin kulturella identitet. Därför ska modersmålets ställning i skolan stärkas parallellt med svenskans.¹⁰²

Även Folkpartiet betonar bristande svenskkunskaper som orsak till utebliven integration.¹⁰³ Att förbättra undervisningen i det svenska språket är således ett åtgärdsförslag. Ett annat är att ställa krav på invandrare med avseende på språkfärdigheter, exempelvis för beviljande av medborgarskap. Modersmålet uppfattas också inneha en viktig roll, men benämns inte närmare än att det ska förläggas så att det inte tar tid från andra ämnen.¹⁰⁴ Partiet lägger således stor vikt vid att det svenska språket lärs in, mindre på att modersmålet utvecklas.

4.5.1 Nationell identitet, multikulturalism och osynliga normer

Det svenska språket kan urskiljas som en betydande del av svensk nationell identitet, då det utgör en viktig grund för sammanhållning. Att kunna kommunicera med varandra borde bidra till att minska tänkande i termer av vi och dom och istället främja gemenskap. Andersons tankar om språket som grund för nationell identitet möjliggör en uppfattning av denna identitet som öppen för alla som behärskar svenska. Samhörighetskänslan grundas i att människor kan kommunicera med varandra och därför uppfattar sig som lika då språket är gemensamt. Språket kan således vara vägen in i en mer kulturellt grundad gemenskap. Å andra sidan kan det verka som en exkluderande kraft inom den nationella identiteten om det inte behärskas perfekt. Visst kan, som Anderson menar, i princip vem som helst lära sig ett språk om förutsättningarna är goda, men kanske inte perfekt. Den nationella identiteten kan följaktligen här ses som både öppen och exkluderande. Enligt politisk modernism ter det sig snarast som en förutsättning att hela befolkningen kan det svenska språket för att kunna nå ut med statens budskap. Särskilt med tanke på att språket inte är kulturellt neutralt, kan staten då få ut sitt budskap på ett sätt som uppfattas vara mer naturligt härigenom. Att svenska språket kan urskiljas som en del av den nationella identiteten är således inte förvånande, vare sig kulturellt eller politiskt.

Ur ett multikulturellt perspektiv kan partiet sägas tolerera att människor håller modersmålet levande. Då inga främjande insatser diskuteras, bejakas kulturella

---

¹⁰¹ Skr 2001/02:129, s 56

¹⁰² Skr 2001/02:129, s 56, 58

¹⁰³ Folkpartiets partiprogram, s 12

¹⁰⁴ JA – att ställa krav är att bry sig; Faktablad integration 8/03

rättigheter endast i mycket begränsad omfattning. Att svenska språket behärskas kan urskiljas som klart viktigare för integration.

Ett multikulturalistiskt problem kan urskiljas om allt för stor vikt läggs vid svenskan, då språket kan bli extra exkluderande för dem som inte kan läsa eller skriva. Kraven på dessa människor blir extra stora och hindren högre. Särskilda insatser för att hjälpa dem är därför nödvändiga för multikulturell hänsyn.

Att svenska språket innehåller osynliga normer som innebär att dess kulturella partikularitet inte uppmärksammas är inget som partiet lägger vikt vid. Sannolikheten för kulturell likriktning i och med en hård betoning på svenska språket och en svagare på modersmålet är därmed uppenbar.

Med bättre kunskaper i svenska minskar risken för extern exkludering i samhället. Det är dock viktigt att poängtera att detta inte behöver betyda att intern exkludering minskar. Att inte kunna perfekt svenska kan vara en sådan utestängningsgrund. Att behärska utmärkt svenska behöver dock inte heller innebära lika inkludering om diskriminerande krafter i samhället får verka.

4.6 Utbildning

Genom utbildningsväsendet kan uppfattningar om det svenska samhället och den svenska gemenskapen spridas och reproduceras. Vad invandrare ska integreras till och vad integration bör innebära tydliggörs då. Kunskaper som förmedlas utgår dock ofta från majoritetssamhällets perspektiv, vilket innebär att annan kunskap med andra källor kan ses som problematiska. Lappalainen och Lundgren menar att utbildningen således utgår från ett förgivettaget svenskt perspektiv.¹⁰⁵ Detta anser Borevi tydliggörs i diskussioner kring etniska friskolor. Att acceptera sådana kan skapa segregering i samhället och därmed innebära ett hot mot den svenska kulturen. Att förbjuda kan istället innebära ett indirekt tvång för människor att överge sin etniska tillhörighet och därmed uppfattas som diskriminering och multikulturellt förnekande.¹⁰⁶ Utbildningsväsendet har således hela tiden att ta ställning till att upprätthålla en nationell identitet eller att ta multikulturell hänsyn.

Enligt folkpartiet har skola och utbildning viktiga integrerande roller. Därför föreslås extra satsningar på skolor i dåligt integrerade områden. Målet är att skapa magnetskolor för att locka elever från andra områden. För att detta ska kunna bli möjligt menar partiet att en slags trygghetsgaranti ska införas i skolan, där huvudmannen ska ha ansvar för att trygghet upprätthålls och vid brister kan utkrävas skadestånd.¹⁰⁷ Frågan är dock om någon i framtiden kommer att våga driva skolor som idag präglas av otrygghet. Kanske kan förslaget resultera i att bara vissa elever kommer att erbjudas plats på en del skolor, elever som inte förväntas innebära några problem.

---

¹⁰⁵ Lappalainen & Lundgren 2004, s 11

¹⁰⁶ Borevi 2002, s 14

¹⁰⁷ Bryt utanförskapet, s 51-53

Vidare är partiet positivt till friskolor, så länge tydliga demokratiska ramar för kulturell mångfald inte utmanas. En viss skepsis inför friskolor på etniskreligiös grund kan dock tydas. Ett exempel på detta är att partiet menar att undervisningen i det föreslagna nya skolämnet tolerans ska utföras av lärare som är anställda vid kommunala skolor, så att god undervisning kan garanteras.¹⁰⁸ Det är dock lätt att ställa sig fundersam till varför inte friskolelärare i så fall ska undervisa i de kommunala skolorna för att ge sin bild av respektive religion eller livsåskådning. Rädslan för att det svenska samhällets samlande uppfattningar inte ges tillräckligt utrymme i etniskreligiösa friskolor är således uppenbar.

4.6.1 Nationell identitet, multikulturalism och osynliga normer

Genom utbildningsväsendet kan den nationella identitetens inslag nå ut till människor. Enligt Hobsbawm kan värden spridas och reproduceras och mer kulturell likhet uppnås. Detta sker genom att invandrare anammar svenska värden eller då svenska perspektiv möter invandrades och resulterar i ömsesidig påverkan. Denna möjlighet hindras exempelvis av friskolor baserade på etnisk eller religiös grund.

Att skapa och/eller reproducera nationell identitet genom utbildning kan ses som inkluderande då invandrare i skolan har viss möjlighet att påverka, men exkluderande i den mening att det förmodligen ändå är svenska perspektiv som får störst genomslag då de är i majoritet.

Vidare kan rädslan för det främmande och för att det kan innebära antisvensk kultur urskiljas som del av det svenska och möjligen som tecken på att etniskt svenska band är starka. Religion förknippas ofta som starkt hotande och därav kommer förmodligen misstänksamheten mot exempelvis religiösa skolor.

Multikulturalistiska tankar kan märkas i form av tolerans av friskolor, dock i endast begränsad omfattning. Dessutom kan partiets sägas ta ett ansvar för att upprätthålla mänskliga rättigheter då det eftersträvar insyn i utbildningen och därmed möjligheter att sätta stopp för undervisning som reproducerar uppfattningar som kan kränka individens friheter och rättigheter.

Osynliga normer präglar utbildningsväsendet rakt igenom då det nästan uteslutande är det svenska samhällets majoritetsuppfattningar som reproduceras. Samtidigt är skolan en plats där majoritetens normer kan utmanas, eftersom människor tvingas till möten över kulturella gränser och det därmed kan bli möjligt att ta del av varandras perspektiv. Detta kan i alla fall i viss utsträckning påverka utbildningen till att förmedla mer rättvisa normer. Kritiska analyser av både friskolor och den svenska skolan är viktiga då ifrågasättande av den kunskap som förmedlas kan uppmärksamma förgivettagna osynliga normer. Då kan vi komma närmare en förståelse av majoritetsperspektivens diskriminerande innebörd. Dessutom öppnas för diskussion kring etniska och religiösa friskolors undervisning som uttryck för rätten att förmedla kultur eller brott mot mänskliga rättigheter, vilket ter sig vara mer rättvist än att fördöma sådan undervisning från början.

---

¹⁰⁸ Bryt utanförskapet, s 49-50

4.7 Bostadssegregering

Som hinder för integration nämns ofta boendesegregering. Att invandrare koncentreras till vissa områden medför oro för utanförskap. Motargumentet är att människor med utländsk bakgrund ska ha samma rätt som alla andra till fri bosättning.

Young menar att samhällets strävan efter att integrera invandrare ofta innebär att människors vilja att leva nära dem de känner samhörighet med förnekas. Om en boendekonzentration reflekterar en vilja att vara nära vissa människor, så bör det inte utgöra något problem.¹⁰⁹ Det blir däremot ett problem om kommunikation mellan olika grupper hämmas eller hindras och lika demokratisk inkludering inte uppnås. Då menar Young att strukturer som medför privilegier och missgynnande produceras och förstärks.¹¹⁰ När bostadssegregering är ofrivillig hotas således principer om lika möjligheter för alla i samhället och då uppstår problem.

Regeringen vill motverka att invandrare samlas i vissa kommuner och i vissa bostadsområden, eftersom en sådan utveckling innebär allt färre kontakter mellan invandrare och svenskar respektive det svenska samhället. Få sådana kontakter ger i sin tur färre möjligheter till att träna det svenska språket. Dessutom belyses risken för att den gamla kulturen eller livsstilen blir en trygghet även då den har inslag som strider mot demokratiska värden och mr. Samtidigt betonas vikten av närhet till sociala nätverk bestående av släkt och andra landsmän.¹¹¹

Folkpartiet ser en fara med den växande segregationen då sådan innebär ökade skillnader mellan det svenska och det som kallas betongförörternas Sverige.¹¹² Alltför stora skillnader menar partiet skapar en naturlig grogrund för utanförskap, kring vilket en specifik antikultur gentemot det svenska samhället kan utvecklas. Häri menar partiet att invandrades ursprungskultur kan förstärkas, vilket uppfattas som ett hot om kulturell fundamentalism. Det är också motsatsen till vad som anses vara god integration, vilket istället innebär positiva förändringar av invandrades gamla traditioner och livsmönster.¹¹³ Tolkningen blir således att om allt går bra så tar invandrare till sig av det svenska samhället, men en sådan utveckling försvåras genom bostadssegregering.

4.7.1 Nationell identitet, multikulturalism och osynliga normer

Enligt folkpartiet hotas den svenska gemenskapen av att boendesegregering kan generera antikultur som motsäger svensk kultur. Enligt politiska modernisters synsätt kan segregeringen vara oroande för att staten inte längre har samma kontroll som över en enhetlig svensk gemenskap. Många olika grupper är svårare att styra

---

¹⁰⁹ Young 2000, s 203, 216

¹¹⁰ Young 2000, s 196, 205

¹¹¹ Skr 2001/02:129, s 19, 21, 76, 126-127

¹¹² Integration www.folkpartiet.se

¹¹³ Bryt utanförskapet, s 13

än ett mer enhetligt samhälle. Staten når inte ut till grupper som avskärmas eller avskärmar sig från resten av samhället. Ur Gellners perspektiv kommer barriärerna mellan svenskar och invandrare dock att vidhållas trots statliga försök att forma en gemenskap, då starka band mellan människor sägs vara de som grundas i kulturell likhet. På lång sikt kan dock försök till interaktion över kulturella gränser motverka de ofta accelererande processer av åtskillnad som kan observeras idag.

För folkpartiet stannar tankar om multikulturalism här vid tolerans av människor så länge de har kontakt med det svenska samhället. Rädslan för boendesegregeringens effekter i eventuella antikulturella inställningar mot det svenska samhället kan bli problematisk om den går för långt inskränker på den enskildes fria val av bostad. Men då segregeringen är resultat av strukturella och diskriminerande faktorer och är ofrivillig för invandraren, så är det viktigt att motverka en sådan utveckling. Då handlar det istället verkligen om att ta multikulturell hänsyn genom att försöka upprätthålla lika möjligheter för alla i samhället.

Den strukturella diskrimineringen av invandrare kan bottna i olika samhälls-inbäddade normer med möjlig effekt att invandrare tvingas till vissa bostadsområden. Det är därför viktigt att framhäva att orsaker till bostadssegregering inte alltid ligger hos invandrare själva eller i deras val att bo nära släkt och vänner, utan på diskriminering i samhället som motverkar lika möjligheter för alla. Att segregeringen och ekonomiska klyftor mellan olika bostadsområden ökar torde tyda på detta. Det är således viktigt att inte inrikta integrationsarbete på att bara försöka påverka var människor har sin bostad, utan att framförallt sträva efter en förståelse av vilka osynliga normer som ligger bakom denna utveckling. Bara då kan verkligt integrationsarbete ske.

5 Slutsatser

Uppsatsen har på flera sätt belyst mångtydighet och komplexitet hos begreppen nationell identitet och multikulturalism. Nationell identitet kan förstås i termer av etniska band, sociokulturell likhet eller politiska initiativ. Vidare kan den hävdas vara uppenbar eller osynlig, medveten eller förgivettagen. Multikulturalism kan tolkas som tolerans av etniska och kulturella likheter, som främjande av grupp-specifika rättigheter, eller som upprätthållande av mänskliga rättigheter.

Det har visat sig vara svårt att urskilja vad som är tecken på en vilja att upprätthålla nationell identitet och vad som konstituerar ett ställningstagande för multikulturalism, då dessa ofta hänger nära samman. En multikulturalistisk inställning kan således framhållas, men i själva verket utgöra en förevändning för att upprätthålla en nationell identitet. Min ambition att kunna urskilja tecken på en svensk nationell identitet och uttolka multikulturalism inom integrationspolitiken blev därför en svårare uppgift än förväntat. Mina tydningar av dessa begrepp skulle följaktligen kunna skilja avsevärt gentemot vad någon annan skulle komma fram till vid en studie av samma material.

I folkpartiets förslag till integrationsprogram urskiljer jag värdet i att vara aktiv, att arbeta och göra rätt för sig, som del av en svensk nationell identitet. Det motsatta framställs i synen på vissa invandrare som lata bidragstagare. Den nationella identiteten förefaller således vara inkluderande då arbete sägs vara en säker väg in i det svenska samhället. Multikulturalism kan tolkas som tolerans av invandrare som arbetar. Att partiet inte närmare uppmärksammar invandras svårigheter på den segregerade arbetsmarknaden kan ses som bristande hänsyn till de osynliga normer som ligger till invandras nackdel.

Tecken på en nationell identitet kan vidare urskiljas i gemenskapen kring tanken om att det är invandrare som begår de grova och upprepade brotten i Sverige. Jämlikhet är därför bara eftersträvansvärt gentemot de invandrare som håller sig på rätt sida lagen. Likabehandling upphör vid brott. Multikulturalism kan då tolkas som tolerans av invandrare som slutar vid brottslighet. Samhället är bara öppet för andra kulturer då dess regler följs.

Som del av den nationella identiteten kan en rädsla för det främmande ses. Denna rädsla kan mer konkret studeras i oron för att religiösa och etniska grupper kan bli farliga för det svenska samhället genom att hota dess grundläggande värden. Multikulturalism kan då tolkas som ett ansvar att upprätthålla individens mänskliga rättigheter gentemot gruppen.

Ytterligare ett tecken på svensk nationell identitet kan urskiljas i uppfattningen om Sverige som världens mest jämställda land. Multikulturalism kan här tolkas som begränsad tolerans där att träda över jämställdhetsgränserna är att överträda gränser för vad som kan tolereras. Vidare kan det tydas som ett ansvar för att upprätthålla de mänskliga rättigheterna för alla kvinnor.

Det svenska språket har en stark plats i den nationella identiteten. Att lägga stor vikt vid att alla invandrare ska lära sig svenska kan därför ses som ett multikulturellt ställningstagande för allas lika möjligheter i det svenska samhället.

Utbildningsväsendet kan ses som ett viktigt område för att sprida och reproducera nationell identitet. Här finns också möjligheter att omforma och påverka grunderna för identiteten. Multikulturalism kan tolkas som tolerans av andra skolor än den kommunala. Toleransen är dock begränsad eftersom partiet ställer sig skeptiskt till etniska och religiösa friskolors undervisning.

Bostadssegregering kan uppfattas som ett hot inom den nationella identiteten. Oron är stark för att antisvensk kultur uppstår och att den svenska gemenskapen ska hamna i fara. Multikulturalism kan då tydas i försök att hindra denna segregering utveckling i en strävan efter lika möjligheter för alla. Men tolkningen kan också vara begränsad tolerans då rädslan för antikultur ligger nära.

Avslutningsvis verkar den nationella identitet som framträder av folkpartiets förslag till integrationsprogram vara öppen och partiet sträva efter att få med invandrare in i den svenska gemenskapen. Trots att identiteten då förefaller vara inkluderande är dess gränser snäva. I många avseenden uppfattar jag förslagen fokusera mer på att invandrare ska förändras efter samhällets villkor, snarare än att svenskar ska ta hänsyn till närvaron av invandrare i Sverige. Arbetet mot diskriminering nämns endast i allmänna ordalag. Den svenska nationella identiteten kan således ses som stark och multikulturalism som tolkad utifrån svenska och folkpartistiska normer kring vad som är bra och dålig kultur.

Referenser

- Anderson, Benedict, 1983. *Den föreställda gemenskapen. Reflektioner kring nationalismens ursprung och spridning*. Göteborg: Daidalos.
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina, 2000. *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Borevi, Karin, 2002. *Välfärdsstaten i det mångkulturella samhället*. Uppsala: Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala.
- Brass, Paul R., 1994. "Elite Competition and Nation-Formation" i Smith, Anthony D. & Hutchinson, John (eds.), 1994. *Nationalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Breuilly, John, 1993. *Nationalism and the State*. Andra upplagan. Manchester: Manchester University Press.
- Brown, David, 2000. *Contemporary Nationalism. Civic, Ethnocultural & Multi-cultural Politics*. London: Routledge.
- De los Reyes, Paulina & Wingborg, Mats, 2002. *Vardagsdiskriminering och rasism. En kunskapsöversikt*. Integrationsverkets rapportserie 2002:13.
- Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik, Wängnerud, Lena, 2003. *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Andra upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Gellner, Ernest, 1997. *Stat, Nation, Nationalism*. Nora: Nya Doxa.
- Gellner, Ernest, 1999. *Nationalism*. Nora: Nya Doxa.
- Giroux, Henry, 1995. "National Identity and the Politics of Multiculturalism", i *College Literature, Vol 22, No 2, p 42-58*.
- Hobsbawm, Eric J. & Ranger, Terence (ed.), 1983. *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobsbawm, Eric J., 1998. *Nationer och Nationalism*. Stockholm: Ordfront förlag.
- Kymlicka, Will, 1998. *Mångkulturellt medborgarskap*. Bokförlaget Nya Doxa.

- Lappalainen, Paul & Marcus Lundgren, 2004. *Makt, integration och diskriminering – det svenska dilemmaet. En första överblick av kunskapsluckor i forskningen*. Ju 2003:09
- Lundquist, Lennart, 1993. *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur.
- Parekh, Bhiku, 1997. "Managing Multicultural Societies" i *The Round Table, No 344, p 523-533*.
- Parekh, Bhikhu, 2000. *Rethinking Multiculturalism. Cultural Diversity and Political Theory*. New York: Palgrave.
- Petersson, Bo & Clark, Eric (eds.), 2003. *Identity Dynamics and the Construction of Boundaries*. Lund: Nordic Academic Press.
- Rex, John, 1996. *Ethnic Minorities in the Modern Nation State. Working Papers in the Theory of Multiculturalism and Political Integration*. London: Macmillan Press Ltd.
- Smith, Anthony D. & Hutchinson, John (ed.), 1994. *Nationalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Smith, Anthony D., 1996. *Nations and Nationalism in a Global Era*. Cambridge: Polity Press.
- Smith, Anthony D., 1998. *Nationalism and Modernism*. London: Routledge.
- Walzer, Michael, 1998. *Om Tolerans*. Atlas.
- Westin, Charles, 2004. "Mångfald, nationell identitet och samhörighet" i *Kategorisering och integration, om föreställda identiteter i politik, forskning, media och vardag*. SOU 2004:48.
- Young, Iris Marion, 1990. *Justice and the Politics of Difference*. Princeton: Princeton University Press.
- Young, Iris Marion, 2000. *Inclusion and Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Özkirimli, Umut, 2000. *Theories of Nationalism. A Critical Introduction*. New York: Palgrave.

Övriga källor:

Bryt utanförskapet. Förslag till folkpartiet liberalernas integrationsprogram inför landsmötet. 2005

Frihet att växa. Folkpartiet liberalernas partiprogram. 2003.

Integration. Fakta och argument. Faktablad nr 8/03. Folkpartiet.

Integration. Folkpartiet. www.folkpartiet.se 050428

Ja – att ställa krav är att bry sig. Folkpartiet, 2005.

Minoritetspolitik, 2005. Faktablad om budgetpropositionen för 2005. Justitiedepartementet.

Regeringens skrivelse 2001/02:129, *Integrationspolitik för 2000-talet*.

www.integrationsverket.se 050428